

KONSTANTİN VELİÇKOV (1855-1907) VE İSTANBUL SONELERİ

Hüseyin Mevsim

Özet

Şair, öykücü, oyun ve anı yazarı, çevirmen, ressam ve politikacı Konstantin Veliçkov'un kişisel ve yaratıcı yazgısı, 19.yüzyılın ikinci yarısı 20.yüzyılın başlarındaki Bulgar toplum yaşantısının bir izdüşümü olarak algılanabilir. Galatasaray Lisesi'nde öğrenim gördüğü yıllarda (1868—1874) yaratıcılık alanında ilk başarılı adımlarını atan Veliçkov, doğduğu Pazarcık kasabasına dönünce 1876 Nisan Ayaklanması'nın organizasyon komitesinde yer aldığından dolayı tutuklanır ve hapisaneyeye atılır. 1878 Berlin Kongresi kararlarıyla oluşturulan Doğu Rumeli'nin yönetiminde çeşitli görevler üstlenen yaratıcı, bu eyaletin 1885'te Bulgaristan Prensiği ile birleşmesinden bir yıl sonra Stefan Stambolov'un darbe yoluyla iktidarı ele geçirmesiyle gönüllü sürgünlüğe çıkma zorunda kalır. Bir süre İtalya'da kaldıktan sonra kurtuluşu yine İstanbul'da bulan Veliçkov, burada Bulgar Eksarhhanesine bağlı olarak Fransızca öğretmenliği yapar. Yaratıcılık açısından İstanbul dönemi (1891-1895) olağanüstü verimli geçer. Burada "Roma Mektupları" ve "Zindanda" başlıklı anılarını tamamlar, ayrıca Heybeliada'da yaratıcılığının tacı olarak değerlendirilen "İstanbul Soneleri"ni kaleme alır ve böylece Bulgar yazınına bu sabit şiir türünü ve obje olarak denizi kazandırır. Toplam sayıları 49 olan bu sonelerdeki egemen duygunun sürgündeki şairin vatan hasreti ve özleminden kaynaklanan nostalji olduğunu söyleyebiliriz. Bulgar şairin sonelerinde ve anı, yolcu notları, makale karışımı "İstanbul Anı ve İzlenimleri" başlıklı yazılarında Osmanlı başkentine ilgi çekici bir yaklaşım sergilediğine tanık oluruz.

Anahtar sözcükler. Bulgar Edebiyatı, Konstantin Veliçkov, Galatasaray Lisesi, Bulgar Eksarhhanesi, Heybeliada, İstanbul Soneleri, İstanbul Boğazı, Çamlıca.

Dr., Ar. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Abstract

Konstantin Velitchkov (1855-1907) and "The Sonnets of Istanbul"

Poet, storywriter, play and memory writer, translator, painter and politician Konstantin Velitchkov's personal and creative fate can be perceived as a projection of the Bulgarian social life at the second half of the 19 and the beginnigs of 20th centuries. Velitchkov, who takes the first successful steps in creativeness area at the years (1868-1874) when he was a student in Galatasaray High School, is arrested for being a member of the organization committee of 1876 April Rebellion and put in prison, on his return to Pazarcık town. This creator that takes on various duties in the administration of East Rumelia which is constituted by the decisions of 1878 Berlin Congress has to go into volunteer exile when Stefan Stambolov gets hold of the power with coup d'etat a year after East Rumelia joining with Bulgaria Principality at 1885. After staying at Italy for some time he finds the release in Istanbul again and works as a French teacher attached to Bulgarian Eksarhhane here. Istanbul period (1891-1895) passes extraordinarily productive from creativeness point of view. Here he completes his memories "The Letters of Roma" and "In Prison", also, in Heybeliada he writes out "The Sonnets of Istanbul" that is evaluated as the crown of his creativeness. In this way Bulgarian literature gains this fixed poem type and 'sea' as an object by Velitchkov. We can say that the preminent feeling in these sonnets, which are 49 totally, is the poet's longing for his native country in exile and the nostalgia originated from his longing. We witness the Bulgarian poet displaying an interesting approach to Ottoman's capital in his sonnets and writings "Memories and Impressions of Istanbul" that is a mixture of memory, traveler notes and article.

Key words: Bulgarian Literature, Konstantin Velitchkov, Galatasaray High School, Bulgarian Eksarhhane, Heybeliada, Sonnets of Istanbul, Bosphorus, Tchamlica.

1. Konstantin Veliçkov - Yaşamı ve Yaratıcılığı

Konstantin Veliçkov 1855 yılında Bulgaristan'ın en büyük yerleşim yerleri olan Sofya ile Filibe arasında, Meriç nehri kıyısında bulunan Pazarcık kasabasında varlıklı bir ailede dünyaya gelir.¹ Burada gördüğü ilk öğrenimi sırasında yeteneği ve çalışkanlığıyla herkesin dikkatini çeker ve İstanbul'da yeni açılan Galatasaray Lisesi'ne gönderilir. "Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan ilk penceresi" olarak tanımlanan bu eğitim kurumundan mezun olduktan

¹ Konstantin Veliçkov'un yaşamıyla ilgili daha ayrıntılı olarak, bkz. 1. *PenueK ua 6-bmapcKama jume pamypa*, TOM I, CTp.209-210, Coejmsı, 1976; 2. *CTe-ŹaH ITonBacıueB - «KoHemaumuH BejuuKoe - nunnocm u meopuecmeo»*, 1926, Ka3aHjın>K; 3. *Mapapma BpaflHCTHjoBa - «Hapo^Ha ct^oa H TBopneKa ynacT»*, CO<J»M, 2001; 4. www.slovo.bg/showbio.php

(1874) sonra doğduğu şehre dönerek iki yıl Bulgarca, Fransızca, Tarih ve Coğrafya öğretmenliği, ayrıca Vidolina Okuma Yurdu'nun başkanlığını yapar. Pazarcık'taki devrim komitesinin üyesi olarak 1876 Nisan Ayaklanması'nın hazırlığında yer aldığı gerekçesiyle, başkaldırının bastırılmasından sonra tutuklanarak idam cezasına çarptırılır. Dört ay Filibe ve Edirne hapisanelerinde geçirir, ancak ayaklanmanın bastırılmasından sonra oluşturulan Avrupa Komisyonu tarafından serbest bırakılması sağlanır ve ardından İstanbul Bulgar Eksarhhanesi'nde yazman olarak çalışmaya başlar. 1878 Berlin Kongresi kararlarıyla oluşturulan Doğu Rumeli eyaletinde Pazarcık İl İdari Mahkemesi başkanlığı (1878) ve Filibe Eyalet Parlamentosu milletvekilliği görevlerini üstlenir, ayrıca Halk Eğitimi Bakanı (1884-1885) olarak da çeşitli etkinliklerde bulunur. Bu arada, 1880-1881'de Fransa'da hukuk öğrenimi görür, ayrıca Bulgar Prensiği 4.Dönem Halk Parlamentosu'nda milletvekilliği yapar (1886). Aynı yıl Stefan Stambolov'un (1854-1895) darbe yoluyla devlet yönetimini ele geçirdiği sırada Macaristan'da tatilde bulunur ve tutuklanma kaygısıyla ülkesine dönemez. Ziyaretini üç ay daha uzatır ve oradan İtalya'ya geçerek, yerleşmiş olduğu Floransa'da resim sanatı okur (1887-1889). Yine bu yıllarda klasik İtalyan mimarisıyla çok yakından ilgilenerek onu derinden özümser. Maddi olanaksızlıklardan dolayı bu ülkeyi terk etmek zorunda kalmasının ardından, gençlik yıllarını geçirdiği İstanbul'a gelir. Stefan Stambolov yönetimden düşünceye kadar Osmanlı başkentinde gönüllü sürgünde kalır. Haziran 1894 başlarında 8 yıllık ayrılığın ardından ülkesine döner ve kendisini politik ve parlamenter yaşama adar. Halk Partisi yönetici üyesi olarak 8.Dönem Parlamento'da milletvekilliği yapar. Sırasıyla, Umumi Binalar ve İletişim (1894), Halk Eğitimi (1894-1897), Ticaret ve Tarım (1897-1898) bakanlığı görevlerinde bulunduktan sonra, İlerici Liberal Partisi'ne geçer. 1902-1904 döneminde Belgrat'a diplomat olarak atanan Veliçkov, daha sonra geri alınarak emekliliğe sevk edilir.

Ülkesindeki toplumsal ve politik gerçeklerin derin hayal kırıklığına uğrattığı yaratıcı, ağır hastalığına rağmen yurt dışına çıkma kararı alır ve 1907 yılında İsviçre Grenoble'de yaşamını yitirir.

Daha öğrencilik yıllarında yazın ve resim sanatına yakın ilgi duyan Veliçkov, ilk özgün şiir, drama veya çevirilerini İstanbul'da çıkan Bulgar dergi ve gazetelerinde yayımlar. 1878'den sonra, Filibe'de çıkartılan *Narodniy glas* (Halkın Sesi) Gazetesi redaktörlüğünün yanı sıra, etkin bir şekilde yazınla ilgilenir, ayrıca öykü ve okuma kitapları derler. Avrupa yazınının en ünlü yaratıcı ve yapıtlarını kendi çevirileriyle Bulgar okuruna tanıtır (1884). İvan Vazov (1850-1921) ile Nauka (Bilim, 1881-1884) Dergisi'ni yayımlar, daha sonra yine ikisi, edebiyat içerikli ilk Bulgar süreli yayınlarından biri sayılan *Zora* (Tan, 1885) *Dergisi'nin* yayın hayatını başlatırlar. Bunun yanı sıra Bulgaristan'da yazın eğitimi alanında büyük bir

eksiği gideren *Genel Edebiyat Tarihi* kitabını hazırlayan Veliçkov'un İstanbul'daki yılları (1891-1894) çok verimli geçer. Burada *İstanbul Soneleri'nin* (ИлпHрпаflCKH COHCTH) büyük kısmını kaleme alır, "Roma Mektupları"nı (ÜHCMa OT PHM) tamamlayarak *Zindanda* (B TbMHHiaTa) başlığı altında Nisan Ayaklanması'yla ilgili anılarını yazar. *Uçeniçeska beseda* (Öğrencilerle Sohbet, 1900) ve *Letopisi* (Tarih, 1899-1905) dergilerini yayımlar. Onun inisiyatifiyle Sofya'da bugün Güzel Sanatlar Akademisi adını taşıyan Yüksek Resim Okulu'nun temelleri atılır, Halk Eğitimi Bakanlığı'na bağlı Yüksek Öğretim Kurulu oluşturulur. Bakanlığı döneminde ülkede çıkan her kitaptan ikişer adetini Sofya ve Filibe'deki kütüphaneler için ayrılmasını yasalaştıran, tiyatro yönetmeni ve oyuncularını devlet bursuyla yurtdışına gönderilmelerini sağlayan Veliçkov'un Bulgar kültür ve sanat yaşamına yaptığı katkıları yadsınamaz. Etkin çevirmenliği (Sophokles, Dante, Petrarca, Moliere, Puşkin, Nekrasov, Yazzykov) ve eleştirmenliğiyle genç kuşakların edebiyat ufkunun genişletilmesini amaçlayan yaratıcının çizdiği resim ve portreler de birçok ulusal ve özel galerilerde yer alır. Lirik drama dalında da kalemını deneyen yaratıcı, genelde yabancı konu ve ortamları seçtiğinden dolayı ülkesinin güncel sorun ve gerçeklerinden uzak kalarak bu alanda başarılı örnekler sunamaz.

2. Konstantin Veliçkov ve İstanbul

Konstantin Veliçkov İstanbul'a ilk olarak 13 yaşındayken gelir. 1868'de eğitime açılan Galatasaray Lisesi'ne Pazarcık'tan yatılı okuyacak bir öğrencinin seçilmesi istenilince, çalışkanlığı ve çok yönlü ilgilerinden dolayı Osmanlı başkentine onun gönderilmesi uygun görülür. Böylece büyük bir heves ve istekle Eylül 1868'de Galatasaray Lisesi'nde başladığı eğitimini 1874 yılında 'licencie en litterature' diplomasıyla tamamlar.

İstanbul'da kaldığı 6 yıl içinde Fransızca'yı öğrenmenin yanı sıra, yazın alanındaki bilgilerini artırır, Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı yürütülen bağımsız Bulgar kilisesi savaşımını yakından izleyerek, bu hareketin etkin üyeleriyle, ayrıca yaşamının sonuna kadar büyük yakınlık ve birliktelik içinde olacağı İvan Vazov ile tanışır.

17 yaşındayken Galatasaray Lisesi'nde öğrenciliği sırasında Victor Hugo'nun *Lucrece Borgia* yapıtını ve Puşkin'in *Deniz Kızı* poemasını Bulgarca'ya çevirir. Özellikle *Nevenka ile Svetoslav* başlıklı özgün dramının 1872 yılında İstanbul Gedikpaşa'daki Osmaniye Tiyatrosu'nda büyük başarıyla sahnelenmesi, yaratıcılık alanında ilk adımlarını atan genç Veliçkov'un ününü artırır. Başrollerin birinde kendisinin oynamış olduğu bu piyes, aynı zamanda İstanbul'da sahnelenen ilk Bulgar tiyatro yapıtı olma özelliğini taşır.

İlk şiirini 19 yaşındayken, İstanbul'da çıkan *Çitalişte* (Okuma Yurdu) Dergisi'nde yayımlar. Nisan Ayaklanması'na katılmaktan dolayı

tutukluluğunun ardından, 1876'dan 1877'nin yaz aylarında Rus-Osmanlı Savaşı'nın patlak vermesine kadar İstanbul Bulgar Eksarhhanesi'nde yazmanlık görevini üstlenir.

Düşmüş olduğu maddi sıkıntılardan dolayı terk ettiği İtalya'daki gönüllü sürgünlüğünü 1891'den sonra İstanbul'da sürdürür ve 1894 ortalarına kadar burada kalır. Bulgar Eksarhhanesi tarafından önce Selanik Erkek, daha sonra İstanbul Bulgar Lisesi'ne Fransızca öğretmeni olarak gönderilir (1890-1891).

Konstantin Veliçkov'un yaratıcılığında 'üçüncü İstanbul dönemi' olarak tanımlayabileceğimiz 1891-1894 yılları olağanüstü verimli geçer. Arşivindeki 31.12.1892 tarihli bir mektupta, "Bu kışı, iklimin oldukça yumuşak ve çok yararlı olduğu Heybeliada'da geçiriyorum", diye belirtir. (Bw1eB, 1979:318) Daha somut olarak, Aralık 1893-Nisan 1894 arası adanın en düzgün oteli kabul edilen La Greece'e yerleştiği ve *İstanbul Soneleri*'nin büyük bir kısmını burada kaleme aldığı bilinir.

3. *İstanbul Soneleri* (Цариградски сонети)

İstanbul Soneleri, gerek Veliçkov'un kişisel yaratıcılığı, gerek Bulgar şiirinin tarihsel gelişimi açısından önemli bir yer tutar. 1899 yılında bu başlık altında yayımlanan kitapta, sayıları 49 olan "İstanbul Soneleri"nin yanı sıra "İtalyan Soneleri" (21), çeviri niteliğindeki "Petrarca Soneleri" (14) ve "Heredia Soneleri" (3) bir araya toplanır.

Başlıktaki 'Tsarigradski' (İstanbul) sıfatı, sonelerin adı geçen şehir hakkında yaratıldıkları veya sadece onu konu edindiklerine değil, bunların büyük bir kısmının burada yazıldığına işaret eder. Yıllarca vatanından uzakta sürgün yaşamı sürdüren şairin çektiği memleket hasreti ve aile özleminden kaynaklanan hüznle yoğrulmuş bu yapıtların bazıları, 1892'den başlayarak *Misil* (Düşün), *Bulgarska sbirka* (Bulgar Derlemesi), *Jivot* (Yaşam), *Bulgarski pregled*, *İzkustvo* (Sanat), *Progres* (İlerleme) başlıklı dergilerde okurla buluşurlar.

Böylece; 13.yüzyılda İtalya'da canzone'ler² temelinde ortaya çıkarak Francesco Petrarca (1304-1374) aracılığıyla yaygınlaşan, genelde sarmal veya çapraz uyaklı iki dörtlük (quatrain) ve iki üçlükten (terzetto) oluşup sabit şiir türleri arasında bulunan sone, Bulgar şiirinde de kendine yer edinir. Her biri bitmiş ve kendi içinde bir bütünlük oluşturan dörtlüklerin ilkinde konunun ortaya konması, diğerinde de bunun açılarak geliştirilmesi

² Canzone (İtal.) - İtalyan edebiyatında iki eşit kıtadan meydana gelen, bazen sonuncusu daha kısa olan küçük lirik şiir.

³ В к з . 1. *Речник на литературните термини*, Стр.647-648, София, 1980; 2. *Литературный энциклопедический словарь*, Стр.411-412, Москва, 1987; 3. Александър Панов – *«Теория на литературата»*, Стр.127-128, София, 2000.

gerekir. Belirli ve kesin kurallar olmadığından farklı şekilde uyaklanan üçlüklerin ilkinde karşıt bir düşünce seslendirilir, ikincisinde de ana fikir ve duygunun sentezi yapılır. Genelde sone türüyle şiir dilinin inceliği ve etkileyiciliği kullanılarak bir doğa tablosu, kişisel yaşamdan kesitler veya güçlü duygular ifade edilir.

Bulgar şiirinin gelişim sürecinde Veliçkov'dan önce İvan Vazov ve Stoyan Mihaylovski'nin (1856-1927) de sone denemeleri vardır, ancak bu türün "İstanbul Soneleri"nin yaratıcısıyla yaygınlık kazandığını ve gerçek kimliğine kavuştuğunu öne sürmek abartılı olmaz. Veliçkov'un sözü edilen sabit şiir türüne duyduğu ilgi ve eğilimin kanıtı, İtalya'da geçirdiği yıllarda Petrarca sonelerini çevirmeye başlamasıdır.

Klasikleşmiş şeklinin uyak yapısı abba abba ccd ede olarak belirtilen sonenin, Konstantin Veliçkov örneklerinde 9 farklı modeli kullanıldığına tanıklık ederiz.

25 sonenin (bunlar II, III, V, VII, XII, XIV, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXVI, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVIII) abab abab cdc dcd, 10 tanesinin (IX, X, XVI, XVII, XXV, XXVII, XXVIII, XXXIII, XXXV, XXXIX) abab abab cdc ddc, 3'ünde (XI, XV, XXVII) abab abab cdd cdc, 2'sinde (I, VI) abab abba cdc dcd, 2'sinde (IV, XLIX) abba abab cdc dcd, 2'sinde (VII, XLVI) abba abba cdc dcd, 2 tanesinde (XXIII, XLVII) abba abba cdd ccd, 2'sinde (XIII, XXXIV) abab abab cdc cdd, 1'inde (XX) abab abab cdc dcc olmak üzere çapraz ve sarmal uyak modelleri kullanımı benimsenmiştir.

Nostalji ve özlem duygularının ağır bastığı *İstanbul Soneleri'ni*, övgü konusunda pek titiz olan şair ve kuramcı Penço Slaveykov (1866-1912) olumlu karşılar: "Şair yönüyle Veliçkov dikkatimi ilk defa "İstanbul Soneleri"yle çekti", diye belirttikten sonra biçimsel eksikliklerine rağmen, içerik ve özgünlük açısından bunları başarılı bulur. (Славейков, 1940:336) Genel değerlendirmelerde, Veliçkov şiirinin tacı olarak nitelenen soneler, gönüllü sürgünlük döneminde yaratıcının belleğine kazınan izlenim, heyecan ve ruh halinin yansıması olarak algılanırlar. (Сестримски, 1980:3)

İstanbul Soneleri'nin bir başka yenilikçi yönü, denizin ilk olarak Bulgar şiirinde lirik peyzajın bir parçası haline getirilmesi ve insanın ruh halinin su kütesinin değişkenliğiyle bağlılığını göstermesinde yatar. (Брадистилова, 2001:146) Konstantin Veliçkov denizi; fırtına, durgunluk, dinginlik, güneşli gün veya dolunay gibi farklı doğal durumlarında empresyonist bir ressam yaklaşımıyla tasvir eder. Düzlüğün çocuğu olmasına rağmen, şair denizin farklı nüanslarını ustaca yakalayarak devasa su kütesini sürgünün iç dünyası, duygu ve ruh halinin yansıtılmasında bir araç olarak kullanır. Dramada ilk lirik olarak bilinen Veliçkov, aynı zamanda Bulgar şiirindeki ilk marinist olma özelliğini taşır. Şairin denizi gündüz dalgalandığı ve

kayalıkları dövdüğünde değil, yorgun geçen günün ardından geceleri dinlenirken yansıtmaya eğilimli olduğunu görürüz. Bir sürgünün ayrılık ve yalnızlıktan doğan hüznü ve acısı, geçmişin anılarını canlandırdığı günbatımı saatleri, denizin akşam ve gece tablosuyla uyum içindedir. Veliçkov'un sonelerinde, bir ressam plastiğiyle çizilen tablolara durağanlık ve pastel tonlar özgüdür. Peyzaj kendi başına bir anlam taşımayarak her zaman şairin iç dünyasıyla bağlantılıdır, Marmara Denizi ise onun düşünce ve duygularının akıtıldığı bir fondur. Sakin, ıssız günbatımı saatlerinde üstün gelen duygular memleket sevgisi, vatan hasreti ve aile özlemidir. (HBaHOB, 1931:21) Şairin vatanına duyduğu sınırsız sevgi ve bağlılık adeta dinsel bir külte dönüşür. Vatan, şair için kutsal bir varlıktır, onu her zaman yüreğinde taşır ve mihrabı önünde saygıyla eğilir. Yalnızlık duygusunun yanı sıra, bazı sonelerde yazgıyı kabullenme ve ona boyun eğme düşüncesi baskın gelir.

Yapısal özellikleri yüksek düzeyde şiir tekniği ve ustalığı gerektirdiğinden dolayı sonenin zor bir tür olduğu kabul edilir. Veliçkov'un "İstanbul Soneleri"nde başarılı örneklerin yanı sıra, sıfat zenginliğinden yoksun, şekil ve içerik bütünlüğünün sağlanamadığı yapıtların sayısı da az değildir.

3.1. *İstanbul Soneleri'nde İstanbul*

Vatan hasreti ve özleminin baskın gelen duygular olduğu "İstanbul Soneleri"nde, ilgi çekici İstanbul tabloları çizilerek yerel atmosferin de yansıtıldığına tanıklık ederiz. Bunların Osmanlı başkentinin kendisiyle ilgili olduğu gibi, Marmara'yı, daha somut olarak Heybeliada'yı da kapsadıkları anlaşılır. Duygu ve düşünceleri uzaklardaki ve erişilmez vatanına uçan Veliçkov'un dikkatinin bazen yerel yaşamın kültürel ve dinsel ayrıntılarına da odaklandığını görürüz. Şair, coşkulu gençlik yıllarının geçtiği, "denizde büyümlü bir fener, fırtına ve gece karanlığında ise ışığı" olduğu bu kentin yerel özelliklerini de sonelerine konu edinir.

Örneğin, "Mescidin Kapısı Önünde Aniden..." («**Внезапно, на мечета до вратата...**») başlığı altındaki VIII..sonede, cami kapısında "Sadece sen, ey yüce Allañ, / İnsanların kalbini okursun! / Benim duamı kabul buyur!", diye haykıran Abdullah, orada bulunanlara biraz önce sarraf Hasan'ın onun dilenci kutusuna elini uzattığını anlatır. Ancak varıl sarrafın gönlünden ne koptuğunu görmek için merakla kutusuna eğilen Abdullah, soyulmuş olduğunun farkına varır.

"Bugün Kutlu Bir Bayram Günü..." («**Днес светъл е байрам...**») başlıklı XXIV.sonede, müezzinin sesi yüksek minareden yayılırken, yüzlerce inanan eski caminin yolunu tutar. Ansızın yaşlı bir derviş önlerine dikilir ve korkunç sesiyle Ramazan ayında yüce emirlere uymayarak orucunu tutmayan utanmazların oradan defolmalarını haykırır. Kalabalığın içinden yoksul, üstü başı yırtık bir dilenci çıkar, ancak derviş hemen ona sarılır ve:

"Bu sert emrim senin için değil, / asıl suçlular susuyor. / Ne mutlu sana ki / Tanrını aldatmak istemedin!", der.

Görüldüğü gibi, bu iki sonede Veliçkov, İstanbul'un Türk-İslam kimliğine değinir ve yerel kültüre ait sahneler canlandırarak doğruluk, dürüstlük gibi değerlerle ilgili mesajlar verir.

Sonelerini yazdığı yıllarda İstanbul Bulgar Eksarhhanesi'nde görevli olarak Bulgar kilisesi sorunlarına yakınlık içinde bulunan şairin iki yapıtının, Haliç kıyılarındaki Fener semtiyle ilgili olduğunu görürüz. Bunların ilki olan "*Fener! Ne gizemli bir ad...*" («Фенер! Магическото име...») başlıklı XXV.sonede, yaratıcı bu semtin adını duyduğunda dahi çok sıcak duygu ve heyecana kapıldığını itiraf eder, çünkü burasını "halk ülküsünün gerçekleştirildiği yer" olarak görür ve yaşamlarını bağımsız kilise savaşımına adanmış kişilerin ruhları önünde saygıyla eğilmek ister. Sonraki sonelerde yıkılmayı bekleyen eski ahşap Bulgar kilisesini ve "kutsal bir savaşımın görkemli amblemi" olarak tanımladığı, o yıllarda yapımına başlanan Sveti Stefan Kilisesi'ni dizelerine taşıyarak, onu "değer bilir bir halkın / gönlünden yükselen anıt" şeklinde algılar.

Sürgündeki şairin vatan özlemini yansıtan sonelerin dizelerine İstanbul'un büyüğü güzellikleri de aktarılır. Kentin tartışmasız 'prensesi' Boğaz söz konusu olunca, Veliçkov seçkin sıfat ve tanımlamalar kullanmaya özen gösterir. Örneğin, XLIV.sonede "uzaklarda, görkemli İstanbul'un ufkunda / güneşin son ışınları sönüyor", diye okuruz. XLVI.'sında ise olağanüstü başarılı bir İstanbul silueti çizilir:

Sarp kıyıdan bakıyorum. Üzerine / kesif bir sabah sisi çökmüş denizin.
/ Güneş doğuyor. Göklerden fırlattığı / ince ışınlar sisi deliyor. /
İnanılmaz bir gün. Büyülenmiş gözlerim / denizin sonsuzluğu
üzerinde uçuyor. Tepelerinin / göksel maviliğinde mucizevi İstanbul
şehri, / uzaklarda incimsi bir görüntü içinde parlıyor.

Konstantin Veliçkov'un *İstanbul Soneleri'nde* çeşitli kültür ve dinlerin beşiği, evrensellekle yerelliğin iç içe geçtiği şehir, gözlerin bakmaya doyamadığı büyüğü, göksel, sürekli parıltılar içinde yüzen, uzaktan bakınca inciyi andıran erişilmez bir yer olarak algılanır ve tasvir edilir.

İstanbul Soneleri'ndeki "Gözlerimin Önüne Engin İstanbul..." («Пред моите очи обширний Цариград разстила...») başlıklı XXXV.sonenin dizelerinde şair Veliçkov ışıltılar içinde yüzen Osmanlı başkentinin güzelliklerini hayranlıkla uzaktan izlerken, tarihsel geçmişiyle bağ kurması sonucunda kalbinin derinliklerinde depreşen duyguları dizginlemekte zorlanır:

Gözlerimin önüne engin İstanbul / parlıtlı güzelliklerini seriyor / ve bir zamanlar cengaver atalarımı olduğu gibi / beni de dizginlenemez bir güçle tutsak ediyor. / İçimden saldırgan arzuların kükrediğini seziyorum / ve istemeden soruyorum kendime: / Acaba elimde Krum'un buraya getirdiği / alp orduları olsaydı ne yapardım diye. / Niçin siz imparator tacı hayal ettiniz, / ey benim kahraman, gizil atalarım / ve yengin olmanıza rağmen geri döndünüz? / Acaba sizin de sinenizi benimki gibi / vatanın ova ve ormanlarının hasreti mi yaktı / ve bu uğurda ülkü ve şanınızı feda mı ettiniz?

Bu sonede, içinden kükreyen saldırgan arzuların baskı ve etkisi altında tarihini yargılayan, onunla hesaplaşmak isteyen bir yaratıcının varlığı sezilenir. Yoğun memleket hasreti çeken gönüllü sürgünün yorumuna göre, savaşlardan galip ayrılmalara rağmen şanlı atalarının bu diyarlarda kalmamalarının nedeni vatan özleminin daha baskın gelmesinde yatar.

İstanbul Soneleri'nin "Sıcak ve Issız Üsküdar'ın Gölgeli Dar Sokaklarında..." («Низ улице тесни, пълни със сенки...») başlığı altındaki XXXVI.sonesinde Konstantin Veliçkov Çamlıca tepesi yolculuğu sırasında Üsküdar'dan geçerken karşısına çıktığı bir muhaciri konu edinir:

Sıcak ve ıssız Üsküdar'ın / gölgeli dar sokaklarında / yoksul bir kızılılık satıcısı kesti yolumuzu, / "Alınız lütfen, ben muhacirim!", diye.

Daha sonra Çamlıca doruğuna erişen şair, hayranlık dolu yüreği ve aydın Boğaz kıyılarında parıldayan eşsiz manzaranın büyüüne kapılan gözleriyle sarhoş olmuşçasına bu güzelliği yaratan Tanrı önünde diz çökeceği yer aramasına ve ruhu doymaksızın sınırsız uzaklarda uçmasına rağmen, akli Üsküdar'da rastladığı kızılılık satıcısı yoksul muhacirde kalır ve hüzünlenir.

*İstanbul Soneleri'*nde yer alan "Senin Evladın Değilim, Bizans..." («Не съм твой син, Византийо...») yapıtında Veliçkov'un üzüntüsü, 15.yüzyıl ortalarında bu şehrin sahne olduğu köklü uygarlık değişiminden kaynaklanır. Kendini Bizans'ın varisi görmemesine rağmen, onun kültürel izlerini taşıyan yıkıntılar kenarından geçerken derin bir hüzne kapılır. Aslında şehrin coğrafyasında bir değişim yoktur, iki deniz yine burada birleşirler, ama tablonun içeriği farklıdır. Artık genel manzaraya Bulgar yaratıcıların Doğu kültürü ve İslam'ın bir simgesi olarak algıladıkları servi ağaçları egemen olmuştur ve büyük beklenti içinde dışarı çıkan Bizans tekmuru, umut ettiği değişimi göremeyince yeniden mezarına döner:

Senin evladın değilim, Bizans, / ama her defasında, bir zamanlar / gücünün üstün geldiği bu yerlerden geçince / elimde olmadan derin

hüzne kapılırim. / Burada iki deniz yine dalgalarını birleştiriyor / ve bunlar aydın bir sesle senin kıyında yankılanırlar, / ne var ki sarayların süslemez onu. Bugün serviler / oradaki çirkin çöllüğün üzerinde dikilirler. / Beş yüzyıl! Ve yazgı seni yıktığı / acımasız kurayı değiştirmiyor. / Gece çökünce tekfurun biri / hüznünlü yıkıntılardan boşuna doğruluyor / ve alamayınca beklediği müjdeli haberi / hıçkırıklarla yine mezarına dönüyor.

Sonenin son üçlüğünde sözü edilen 'müjdeli haber', şehrin ve Ayasofya'nın yine Hıristiyanların eline geçeceği umudu ve inancıyla ilgilidir. Yunan halk türkülerinde olduğu gibi, Bulgar folklorunda da Bizans başkentinin sadece belirli bir zaman için Türklerin elinde kalacağı, daha sonra Tanrı tarafından yine İsevilere verileceği inancı yaygınca kullanılır. (Ангелнева, 1999:181)

52 yıllık yaşamının yaklaşık 12'sini İstanbul'da geçiren, geniş ufuklara yelken açmasını sağlayan eğitimini tamamlayıp, yaratıcılık alanındaki ilk adımlarını burada atarak adını duyuran, bağımsızlığa kavuşan ülkesindeki değişimlerden soma kurtuluşu yine bu kıyılarda aramak zorunda kalan Veliçkov'un, düzyazılarında da Osmanlı başkentinin tasvirini sürdürdüğüne tanık oluruz. Gönüllü sürgünlüğünün İtalya dönüşü, "çocukluk yıllarının geçtiği bu kıyılara" yerleşen Veliçkov, şehirle ilgili düşünce ve duygularını önce çeşitli süreli yayınlarda yayımlanan, daha soma "İstanbul Anı ve İzlenimleri" («Възпоминания и впечатления от Цариград») başlığı altında derlenen "Fener'e Bir Gezi" («Една разходка до Фенер»), "Balkapanı Hanı" («Балкапан хан») ve konumuzla ilgisinden dolayı üzerinde daha ayrıntılı duracağımız "Çamlıca" («Чамлъджа») yazılarında paylaşır.

"Kayıkla Üsküdar'a geçtik", diye başlayan gezi notu, anı, makale karışımı bu yazının, Bulgar yazınında İstanbul'la ilgili yapılan en şiirsel ve felsefi tasvirlerden biri olduğu söylenebilir. Denizden İstanbul'un eşsiz görünümüne değindikten soma, Boğaz'ın hızlı akıntısını kendi yararlarına kullanmayı beceren usta kayıkçılardan söz eden Veliçkov, şehrin romantik simgesi Kız Kulesi'yle ilgili söylencelere detaylı yer ayırmayı göz ardı etmeyerek, 15-20 dakikada bir kıyıdan diğerine değil, bir dünyadan başkasına geçmenin bilincini taşır:

Birkaç kuruş karşılığında iki uygarlık arasındaki mesafeyi katetmiştik. Atmosfer ve ortamıyla Üsküdar tam bir Asya ve Türk şehrinde olduğunuzu hissettiriyor.

Burasının dar ve eğri sokakları, kimsenin ne düzelttiği, ne de yıktığı celimsiz yapıları, yazara Avrupa şehir plancılığının 1872 yangınından soma dahi Üsküdar'a uğramayan bir olgu olduğunu düşündürür. Evlerin biçimsel

tekdüzeliğini, devasa ahşap binaların melankolik dış yüzeylerini betimledikten sonra, iskelenin iki adım ötesinde kurulan çarşıdaki renkli giysili satıcıları, kahveci, berber, hamalları canlandırarak Doğu özgünlüğüyle bezeli bir tablo yaratır.

Amacı Çamlıca tepesine erişmek olan Veliçkov, bağ ve bahçeler arasından yoluna devam ederken bir Ermeni grubunun temsil verdiğİ ahşap bir tiyatronun yanından da geçer. Gezi notlarının bu noktasında, ilk olarak Bulgar okurlarına repertuarını ağırlıklı sansasyonel Fransız dram ve komedyalarının oluşturduğu Türk tiyatrosuyla ilgili bilgiler sunulur. Oyuncu ve çevirmenlerin Ermeni asıllı olduklarını vurguladıktan sonra Abdülaziz döneminde ulusal Türk tiyatrosunun oluşturulması düşüncesine ağırlık verildiğinden söz edilir. Bu alanda engin bilgilere sahip olan Veliçkov, Namık Kemal'in "Vatan veyahut Silistre" piyesinin konu ve içeriğini ayrıntılarıyla aktarır. Bulgar yaratıcıya göre, sahnelenmesini olduğu gibi, okunmasını da yasaklayan sansürden dolayı, "ulusal Türk tiyatrosu doğmadan önce ölür." Daha sonra faytonla ulaştığı Küçük Çamlıca'dan, asıl amacı olan Büyük Çamlıca'ya yaya tırmanır. Buradan açılan manzarayı, "*insan gözünün görebileceği en büyüklü panorama*" olarak niteleyen Veliçkov, İstanbul'un Çamlıca yükseltisinden yapılmış en başarılı tasvirlerinden birine imza atar:

Gözlerimle tüm İstanbul'u kucaklıyordum. Bu eşsiz, tasvir edilemez görüntü insanı adeta şaşkına çeviriyor. Bir ara sayıkladığımın farkına vardım. Gözlerim; sanki kendini aşmak istemiş olan doğanın buraya yığıdığı tüm güzellik ve mucizelerden şaşkına dönerek, Boğaz dalgalarının saydam maviliği, yükselteler, renkli vadiler, sayısız köyler üzerinde çılginca dolaşıyordu. Etrafına attığın her bakışta izlenimler değişiyor, sanki gizil bir dairenin ortasında bulunduğunu duyumsuyorsun ve gözünün önüne gelen her şey hayal gücünü dehşete düşürerek, yüreğinden hayranlık çığlıkları kopartıyor.

Çamlıca doruğundan, yedi tepenin omuzlarına 'konmuş' şehri betimlemeye şöyle devam eder:

Tepelerin doruklarında diğer yapılar üzerindeki egemenliklerini vurgulayan cami kubbeleri ve minarelerin cesurca mavi göklere uzandıkları görülür.

Tarihi yarımadaadaki tüm sultan camilerinin adlarını sıralayarak, "Türk tarihinin en önde gelen kişilerinin adları dinsel anıtlarla bağlı olması, şehrin üzerine sanki bir şan halesi çizer. İstanbul, İslamiyet'in coşkulu bir

methiyesi olarak algılanabilir. Bu sınırsız uzamın kıyı, yükselti ve vadilerinde görebildiğimiz her şey, burada İslam'ın şan ve yüceliğini ilan etmektedir." sonucuna varır.

Anılarla bezeli bu yolculuk notlarında, Veliçkov, İstanbul'un sadece panoramik tasviriyle yetinmeyerek, uzun yıllarını burada geçirmiş olmasının verdiği deneyim ve yetkinlikle, şehrin ruhunu felsefi yorumlarıyla yoğurur. İstanbul'un sadece coğrafi değil, dünya uygarlıklar tarihindeki kavşak konumunu vurgulayarak, 15.yüzyılın ortasında burada gerçekleştirilen derin ve köklü kültürel değişime değinir.

KAYNAKÇA

- АНГЕЛИЕВА, Фани, М.Ангелиева (1999). *Гръцки народни песни*.
София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски».
- БРАДИСТИЛОВА, Маргарита. (2001). *Народна съдба и творческа
участ*. София: Академично издателство «Проф.Марин Дринов».
- ВЕЛИЧКОВ, Константин. (1980). *Избрани произведения*. София:
Издателство «Български писател».
- ВЪЛЧЕВ, Величко. (1979). *Литературен архив. Том VII. Константин
Величков*. София: Издателство на Българската академия на
науките.
- ИВАНОВ, М.М. (1931). *Константин Величков и неговите
«Цариградски сонети»*. Пловдив: Книгоиздателство «Отец
Паисий».
- ИГОВ, Светлозар. (1990). *История на българската литература. 1878-
1944*. София: Издателство на Българската академия на науките.
- Литературный энциклопедический словарь*. (1987). Москва: «Советская
энциклопедия».
- ПАНОВ, Александър. (2000). *Теория на литературата*. София:
Издателска къща «Александър Панов».
- ПОПВАСИЛЕВ, Стефан. (1926). *Константин Величков – личност и
творчество*. Казанлък.
- Речник на литературните термини*. (1980). София: Издателство
«Наука и изкуство».
- Речник на българската литература. Том I*. (1980). София: Издателство
на Българската академия на науките.
- СЕСТРИМСКИ, Иван. (1980). В «Константин Величков. Избрани
произведения». София: «Български писател».
- СЛАВЕЙКОВ, Пенчо. (1940). *Избрани съчинения*. Том VI. София:
Издателство «Хемус».
- ТОНОВ, Ангел (1978). «Цариградски сонети» на К.Величков и
«Кримски сонети» на Адам Мицкевич». *Великотърновски
университет «Кирил и Методий», Славистични проучвания в чест
на VIII международен славистичен конгрес*, 321-332.